

УДК 159.98:502/504]:364-786-056.26:338.48-2-056.26
DOI: 10.24144/2524-0609.2020.47.73-78

Кравченко Оксана Олексіївна
доктор педагогічних наук, професор
кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна
okskravchenko@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9732-6546>

ПРИРОДОТЕРАПІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ

Анотація. В умовах соціально-економічних, демографічних та екологічних викликів актуальним залишається питання соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами. Гостроту питання підсилюють карантинні заходи, що пов'язані із соціальною ізоляцією та обмеженням доступу до освітніх та соціальних послуг. Інноваційною послугою комплексної реабілітації людей з інвалідністю виступає інклюзивний туризм, що включає систему психолого-педагогічних, соціально-виховних, освітньо-пізнавальних, корекційних, фізкультурно-оздоровчих заходів в умовах туризму, спрямованих на їхню комплексну реабілітацію, оздоровлення та соціальну інтеграцію з метою відновлення основних соціальних функцій особистості, психічного, фізичного і морального здоров'я, соціального статусу. Мета статті – обґрунтування природотерапії як ефективної технології соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного туризму. Методи дослідження: узагальнення українського законодавства у сфері освіти та соціального захисту вразливих категорій громадян; понятійно-категоріальний аналіз за темою дослідження; класифікація основних видів природотерапії; вивчення кращих зарубіжних і українських практик щодо впровадження інноваційних методів реабілітації засобами природотерапії, які можуть бути застосовані в умовах інклюзивного туризму. Встановлено, що природотерапія у роботі з дітьми та молоддю забезпечує реабілітаційний (сприяє відновленню соціальних зв'язків та соціального статусу, набуттю нових соціальних ролей та особистісному зростанню), оздоровчий (забезпечує фізичну активність та психологічне здоров'я), пізнавальний ефект (розширює світогляд, урізноманітнює сенсорне світосприйняття).

Ключові слова: інклюзивний туризм; природотерапія; діти та молодь; особливі освітні потреби; соціально-психологічна реабілітація.

Актуальність дослідження. Питання соціальної підтримки людей з інвалідністю завжди було актуальним і особливо гостро актуалізується в умовах ситуації, пов'язаної із COVID-2019. Серед широкого спектру цієї підтримки (соціальні послуги, соціальне забезпечення, інклюзивне навчання та ін.) найбільш ефективним шляхом вирішення проблем інвалідності виступає реабілітація. Реабілітація знижує витрати держави на охорону здоров'я і соціальне забезпечення за рахунок зменшення термінів навчання і зменшення розмірів і кількості допомог. Деякі американці вважають, що кожний долар, витрачений на реабілітацію, вертається у десятикратному розмірі. Звичайно, що показник може уточнюватися, однак не підлягає сумніву висока економічна ефективність реабілітації інвалідів, не говорячи вже про соціальну ефективність реабілітації, обумовленої поверненням повноцінної людини у сім'ю і суспільство [4].

Відповідно до Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» реабілітація осіб з інвалідністю – це система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство, а також забезпечення осіб з інвалідністю технічними та іншими засобами реабілітації і виробами медичного призначення [8].

У контексті розробки і впровадження реабілітаційних заходів доцільно застосовувати міждисциплінарний підхід. Заслужують на увагу результати наукових досліджень Інституту майбутнього, що знаходиться у Пало-Альто (Каліфорнія). Інститут майбутнього – це незалежна, некомерційна стратегічна

дослідницька група з більш ніж 40-річним досвідом прогнозування. Основою її роботи є виявлення тенденцій розвитку глобального суспільства та світового ринку, а також трансформаційні тенденції від охорони здоров'я до технологій, від ринку праці до особистості людини. Фахівці Інституту виокремили десять груп навичок, які визначатимуть подальший суспільний поступ найближчого десятиріччя. Серед цих десяти навичок визначено групу *трансдисциплінарності* – грамотність та вміння розуміти поняття в різних дисциплінах. Науковці Інституту майбутнього передбачили, що багато сучасних глобальних проблем є надто складними, щоб бути вирішеними однією спеціалізованою дисципліною. Такі багатогранні проблеми потребують трансдисциплінарних рішень [11].

Звертаємося до наукових висновків українського вченого М. Коренева, який наголошує, що інвалідність змінює соціальний стан людини і висуває перед нею нові проблеми (приспосованню до дефекту, зміна професії та ін). Ці проблеми зумовлюють труднощі. Саме сприяння у подоланні цих труднощів є однією з головних завдань реабілітації, і їх реалізація вимагає активної участі медиків, психологів, педагогів, соціальних працівників та інших фахівців. Реабілітація за своєю суттю має носити інтегративний потенціал, об'єднуючи зусилля фахівців, опиратися на багатий досвід науковців [4].

Теоретичні узагальнення дозволяють констатувати, що інтегративним потенціалом володіє інклюзивний туризм, що включає систему психолого-педагогічних, соціально-виховних, освітньо-пізнавальних, корекційних, фізкультурно-оздоровчих заходів для людей з інвалідністю в умовах туризму, спрямованих на їхню комплексну реабілітацію, оздоровлення та соціальну інтеграцію з метою відновлення

основних соціальних функцій особистості, психічного, фізичного і морального здоров'я, соціального статусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, невіришеної раніше частини загальної проблеми.

Теоретико-методологічні засади соціальної роботи в Україні обґрунтовані сучасною дослідницею Т. Семигіною; питання соціалізації, соціальної адаптації та реабілітації вразливих категорій населення досліджує І. Козубовська, Н. Коляда, Ж. Петрочко, В. Поліщук, й ін. До розробки концептуальних засад створення інклюзивного освітнього середовища в незалежній Україні долучені А. Колупаєва та П. Таланчук. Зміст і спрямованість комплексної реабілітації як окремого складника освітнього процесу обґрунтував А. Шевцов та ін. Розвиток інклюзивного туризму вивчає Н. Белоусова. Окремі аспекти впровадження природотерапії досліджує І. Малишевська.

Разом з тим, у сучасному науковому знанні відсутнє дослідження інноваційних технологій реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Мета статті – обґрунтувати природотерапію як ефективну технологію соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного туризму.

Методи дослідження: узагальнення українського законодавства у сфері освіти та соціального захисту вразливих категорій громадян; понятійно-категоріальний аналіз за темою дослідження; класифікація основних видів природотерапії; вивчення кращих зарубіжних і українських практик щодо впровадження інноваційних методів реабілітації засобами природотерапії, які можуть бути застосовані в умовах інклюзивного туризму.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивний туризм передбачає синтез окремих наукових дисциплін: інклюзії, туризму, соціальної роботи, педагогіки, соціальної педагогіки, психології, краєзнавства, реабілітаційної географії, медичної реабілітації тощо. Водночас, в умовах інклюзивного туризму є можливість включати різні види реабілітації і сучасні психолого-педагогічні технології і методи роботи з людьми з інвалідністю, що сприяє підвищенню мотивації до одужання і прагнення до активного життя. З урахуванням цього в умовах інклюзивного туризму складається багаторівнева і цільова комплексна система соціально-психологічної реабілітації.

Розглядаємо соціально-психологічну реабілітацію дітей та молоді з ООП – як комплексну, багаторівневу і динамічну систему заходів, спрямованих на відновлення, розвиток та утвердження соціального статусу особистості, її психологічних функцій, якостей, властивостей; захист психічного здоров'я та соціального благополуччя; соціальне залучення до повноцінної життєдіяльності та дієздатності, включення в соціальні відносини на основі усунення обмежень життєдіяльності та створення доступного середовища.

Серед усієї багатоманітності форм, методів, технологій, які застосовуються в інклюзивному туризмі, особливу увагу заслуговує природотерапія, яка має відновлювальний, оздоровчий та пізнавальний ефект завдяки багатим природним ресурсам, характеризується адаптаційним потенціалом, доступністю та малозатратністю з фінансової точки зору та інших технічних засобів.

З'ясуємо сутність природотерапії, її різновиди, а також обґрунтуємо пізнавальний, оздоровчий та реабілітаційний потенціал.

На основі існуючих класифікацій видів приро-

дотерапії, розроблених українськими (Л. Колток [3], І. Малишевська [6], М. Титаренко та ін.) та зарубіжними вченими (А. Копитін [3], Л. Межова [5], А. Таєнкова, К. Чистопольська [10] та ін.) пропонуємо наступні групи видів природотерапії.

Першою групою представлена «*нюхова природна інформація*»:

- ароматична терапія – метод впливу на стан почуття організму людини за допомогою запахів;
- таласотерапія – лікування морем – це лікування морською водою, морським повітрям, водоростями, сонячними променями;
- аеротерапія – застосування з профілактичною та лікувальною метою чистого повітря;
- альготерапія – лікування водоростями. Водорості, багаті на мінеральні й органічні речовини, активно впливають на обмін речовин в організмі.

Наступною групою є «*звуква природна інформація*»: музикотерапія – лікування музикою.

До третьої групи відноситься «*візуальна природна інформація*»:

- анімалотерапія – лікування і відновлення здоров'я людини шляхом спілкування з тваринами;
- рослинотерапія – терапевтичний вплив на здоров'я людини естетичними візуальними властивостями рослин. Існують такі види рослинотерапії як деревотерапія, терапія кімнатними рослинами та квіткотерапія;
- хромотерапія або кольоротерапія (від грецьк. *chroma* – колір, фарба + терапія) – лікування кольоровими гамами природи;
- ландшафтотерапія – терапія засобами і силами самої природи, її рослинності, пейзажу – гірського, морського і лісного – активізує і стимулює процеси відпочинку, відновлення сил і одужання.

Четверту групу «*смакова природна інформація*» характеризує: фітотерапія – давній спосіб лікування травами;

Останню групу «*тактильно-кінестетична природна інформація*» характеризують наступні види:

- гідротерапія (від грецьк. *hydro* – вода + терапія) – водолікування – використання води в будь-яких її проявах (лід, холодна, гаряча, свіжа, мінеральна, пара) в профілактичних і лікувальних цілях;
- кліматотерапія (від грецьк. *klima* – нахил (земної поверхні до сонячних променів) + терапія) – помітний тісний взаємозв'язок метеорологічних чинників зі станом здоров'я людини;
- літотерапія (від грецьк. *lithos* – камінь + терапія) – лікування каменями. Вчені стверджують, що оточуюча нас нежива природа насправді живе, розвивається, змінюється за певними законами, і неможливо відкидати оздоровчий вплив мінералів на людину. Наші предки вважали, що камені незвичайних форм, кольору і краси є носіями вищих сил природи. Доведено, що майже всі мінерали тією чи іншою мірою володіють біологічно активними діями: теплопровідністю, електропровідністю, фосфорними і магнітними властивостями, – тобто цілком можуть бути засобами фізіотерапевтичної дії;
- анімалотерапія – лікування і відновлення здоров'я людини шляхом спілкування з тваринами (спілкування з домашніми улюбленцями, тактильні зоопарки тощо).

Враховуючи теоретичні погляди зарубіжних і вітчизняних вчених, а також практичний досвід впровадження принципу природовідповідності у роботі з учнівською молоддю, вмотивовано доцільним є пошук інноваційних технологій долучення дітей до технологій природотерапії. Саме такою технологією є інклюзивний туризм, в умовах якого найдоступні-

ший позитивний вплив природи на здоров'я дітей та їхній психоемоційний стан, в тому числі дітей з ООП. Природне середовище володіє великим фізіологопсихоемоційним потенціалом. У природньому середовищі діти з ООП можуть отримати психофізіологічну терапію, естетичне і етичне сприйняття і науково-пізнавальну функцію. Крім того, забезпечується покращення здоров'я за рахунок активізації фізичної активності, ароматерапії і спілкування з тваринами. У процесі туристично-екскурсійної діяльності формуються особистісні якості дітей з ООП щодо сприйняття естетичної цінності природи, розвивається мотивація її вивчення, виробляються уміння групової роботи, пізнаються об'єкти живої і неживої природи, стає відомою різноманітність рослинного і тваринного світу [5].

Інклюзивний туризм має потужний ефект відновлення здоров'я через спілкування з природою в умовах подорожі (екскурсій, прогулянок, турів, пікніків та ін.), що полягає не тільки в значному поліпшенні фізичного та психічного стану, але й у підвищенні пізнавальних здібностей дітей та молоді з ООП.

Пізнавальний аспект залучення дітей та молоді до природотерапії передбачає: концентрацію уваги; поліпшення навичок спілкування, розвиток різних видів пам'яті; формування цілісної картини світу; розвиток творчих здібностей; сприяння активізації мислення; відчуття радості та задоволення від такої пізнавальної діяльності.

Разом з тим, сутність природотерапії пов'язана зі зміною усвідомлення і сфери життя у напрямку посилення екологічної складової. Тим самим така діяльність сприяє актуалізації екологічних знань та компетентностей. Доцільно звернутися до терапевтичної моделі, яку запропонував зарубіжний вчений Л. Бузель. Він під час своїх занять, як правило, пропонує своїм клієнтам здійснити три наступних ініціативи: 1) зробити щось, навіть саме незначне, щоб захистити природне середовище з яким вони контактують, наприклад, потурбуватися про рослини і тварин; 2) спробувати створити нові стосунки з іншими людьми, починаючи з близького оточення, з врахуванням екологічних факторів, наприклад, більше часу проводити спільно на свіжому повітрі чи працюючи на землі; 3) стати більш відкритим для сприйняття життя у новому значенні, звертаючи увагу не лише на особисте благополуччя, але й на благополуччя природного середовища [3].

Отже, пізнавальний складник долучення дітей та молоді до технологій природотерапії є ефективним інструментом за допомогою якого вони пізнають світ, а оволодівають екологічними знаннями і вміннями, а також активізують серію пізнавальних психічних процесів: відчуття, сприймання, уваги, пам'яті, уяви, мислення і мовлення.

Поряд з пізнавальним аспектом технології природотерапії сприяють *оздоровленню* людського організму. Людина і є частиною природи, тому перебування на природі, «спілкування» з її мешканцями є органічним ресурсом для людського організму. В умовах стрімких процесів урбанізації та розвитку цифрових технологій діти та молодь мало часу проводять на свіжому повітрі. Вищезначені фактори і є чинниками порушення гармонійного зв'язку між людиною і природою, що вкрай негативно позначається на здоров'ї підростаючого покоління.

Особливо це гостро відчувається під час карантинних обмежень, коли всі жителі планети вимушені перебувати в соціальній ізоляції. Для дітей і молоді це знаменується дистанційним навчання, яке потре-

бує довготривалого перебування за комп'ютерами та гаджетами. Тим самим нівелюється валеологічна складова освітнього процесу. Тому вкрай необхідно здійснювати пошук ефективних технологій збереження і відновлення здоров'я дітей і молоді, в тому числі з ООП. На нашу думку, такою технологією виступає природотерапія.

Вчені довели, що людський організм тримається не тільки на кістковому скелеті, він укладений ще в енергетичний каркас. Між клітинами організму йде постійний обмін інформацією за допомогою хвильових сигналів. Ці ж клітини вловлюють й інформацію, яка надходить ззовні, в тому числі і від дерев (шелест листя, колірні гамма, енергетичні сигнали, аромати і т.д.). Таким чином, людина і рослини обмінюються між собою біоенергетичною інформацією [9].

Тому перебування свіжому повітрі, споглядання рослинного світу, спілкування з тваринами є ресурсним потенціалом для здоров'я людини, її енергетичної стійкості. Природа важлива для людини: вона є джерелом його ресурсів, разом з тим вона задовольняє його естетичні потреби – визиває почуття трепету і пікові переживання. Є твердження, що схильність помічати і цінувати красоту природи пов'язана з переживанням вдячності, вдоволеністю життям і високою самооцінкою; що люди краще себе почувають і функціонують поблизу природи. Саме спорідненість з усіма живими істотами і неживою природою, їхній естетичний вплив здійснюють внесок у душевне здоров'я (емоційне, психологічне і соціальне благополуччя), а також в осмислення змісту життя [10].

Водночас природа виступає багатим середовищем для розвитку сенсорних систем (слуху, зору, нюху, дотику, смаку). Могутній ефект від природотерапії полягає не лише у значному покращенні фізичного здоров'я, але у відновленні душевної рівноваги і навіть підвищення самооцінки. Природотерапія може бути частиною процесу лікування людей, які повинні усвідомити, що вони нерозривно пов'язані з природою і в цьому запорука їхнього здоров'я.

На нашу думку, саме природотерапія має унікальний ресурс для оздоровлення учасників освітнього процесу, і відзначається високим рівнем забезпечення інклюзії, адже є доступною для кожного, незалежно від віку, стану здоров'я, етнічної приналежності, релігійних вподобань тощо.

Реабілітаційний ефект природотерапії полягає в тому, що має великий ресурс для дітей та молоді з ООП у контексті відновлення відносин з собою, з іншими людьми і оточуючим світом в активному усвідомленому спілкуванні з природою, є унікальним засобом зміцнення і відновлення здоров'я, володіє чудовим відновлювальним ефектом, покращує настрої, знімає дразливість, допомагає у подоланні стресових станів. Перебування на природі необхідне для розширення життєвого простору, розвитку, отримання екологічних знань, оздоровлення. Природа є сповненим середовищем для розвитку сенсорних систем (слуху, зору, нюху, дотику, смаку).

Основною реабілітації вступають наступні фактори: оздоровчий вплив природного середовища через аттрактивність природних ландшафтів; психофізична активність на свіжому повітрі; зміна соціальної ситуації розвитку: кардинальна зміна оточення, зміна і розширення сфери спілкування; зміна ролі людини (перехід із ролі підопічного – об'єкту впливу в – роль активного суб'єкта взаємодії); зміна рівня негативного впливу захворювання чи дефекту на рівень життєвих можливостей; підвищення життєвого потенціалу: набуття нового життєвого досвіду, за-

своєння нових знань і умінь; розширення сфери проживання (засвоєння нових природних умов і нових видів життєдіяльності) [1].

На основі аналізу зарубіжних і українських досліджень спробуємо схарактеризувати та узагальнити основні методи реабілітації засобами природотерапії, які можуть бути застосовані в умовах інклюзивного туризму.

Терапія занурення у природне середовище (wilderness therapy / wilderness experience) бере свої витoki з часу виникнення руху за розвиток людського потенціалу у 1960-ті рр. у США. Тоді вчені стали практикувати занурення у природне середовище як спосіб розкриття внутрішнього потенціалу особистості. Як правило, за цим методом організується перебування групи у «дикій» місцевості. Фахівець, який супроводжує групу, володіє спеціальною психологічною підготовкою і навиками виживання та має різносторонній досвід подорожей і знаходження у різних природних середовищах.

Садова терапія або садотерапія (horticultural therapy) поряд із дикою природою використовує більш доступні природні території для посадки і догляду за рослинами – парки, газони, ботанічні сади. Прогулянки, що поєднуються доглядом за рослинами – завжди мають соціальну дію, а отже позитивний вплив на людину: «Сад – це безпечне місце з доброзичливою атмосферою, куди кожен може прийти. Рослини викликають відчуття миру і спокою. Для рослин не має значення, якого кольору шкіра людини, ходить вона в дитячий садок чи коледж, бідна вона чи багата, здорова чи хвора. Рослини будуть розквітати, коли про них піклуються. Таким чином, в саду кожен може знайти впевненість в собі» (Lewis, 1996) [9].

Терапевтичний метод відновлення середовища передбачає взаємодію з природою у межах реалізації екологічних програм, які спрямовані на підтримку природних багатств і екологічної рівноваги середовища.

Сенсорний сад – природний об'єкт, створений людиною, в якому взаємодоповнюються і взаєморозвиваються шість сенсорних складових (нюх, смак, слух, зір, земне тяжіння, дотик) в одному сенсорному просторі. Кожен сенсорний сегмент передбачає певні типи спілкування.

Ландшафтна арт-терапія з використанням ресурсів ботанічного саду або дендрологічного парку. Ботанічні сади та дендрологічні парки мають відповідні умови для реалізації різноманітних комплексних науково-дослідницьких, освітніх і соціальних проєктів, в тому числі й у сфері ландшафтно-і садової терапії [7].

Анімалотерапія – терапія та реабілітація людини у процесі спілкування та контакту з різними видами тварин. Різновидами анімалотерапії є: *іпотерапія* – лікування, реабілітація, виховання, адаптація та інтеграція людини за допомогою спілкування з конем, верхової їзди на коні і в упряжках; *каністерапія* – система психологічних, педагогічних, реабілітаційних заходів за допомогою взаємодії з собакою; *фелінотерапія* – методи профілактики та лікування різноманітних захворювань за допомогою контактування з кішками; *дельфінотерапія* – практика психо-

логічної релаксації та реабілітації для дорослих та дітей: заняття з дельфінами поєднують у собі медичний та психологічний вплив, що є можливим лише завдяки біологічній унікальності, комунікабельності та доброти цих прекрасних тварин.

Креативні експресивні екотерапії, що включають арттерапію, музичну терапію, драматерапію, танцювальну терапію, і вирізняються використанням природних факторів і середовища у процесі занять творчою діяльністю.

В цілому спілкування з природою і тваринами, перебування на свіжому повітрі сприяють відновленню психоемоційної рівноваги, стимулюють пізнавальну діяльність і мають оздоровчий ефект. Це можуть бути рецептивні види активності, пов'язані з естетично насиченим спогляданням вибраних природних краєвидів, унікальних пейзажів і ландшафтів. Також можуть бути активні форми, що пов'язані із посадкою сажанців дерев чи квітів, плануванням і реалізацією ландшафтних проєктів тощо. Крім того, можуть застосовуватися експресивні види діяльності зі створення середовищної творчої продукції (фотографії, скульптури, малюнки, аплікації та ін.) [3].

Висновок. Встановлено, що природотерапія у роботі з дітьми та молоддю забезпечує реабілітаційний (сприяє відновленню соціальних зв'язків та соціального статусу, набуттю нових соціальних ролей та особистісному зростанню), оздоровчий (забезпечує фізичну активність та психологічне здоров'я), пізнавальний ефект (розширює світогляд, урізноманітнює сенсорне світосприйняття).

Спілкування з живою і неживою природою дозволяє досягнути наступних цілей у соціально-психологічній реабілітації дітей та молоді з ООП в умовах інклюзивного туризму: розширення пізнавальних можливостей на основі комплексного, в тому числі сенсорного, світосприйняття; інтеграція біологічних, психічних і соціальних факторів для набуття цілісності, відновлення позитивної комунікації з оточуючим світом і формування почуття безпеки; посилення здатності до збереження природного середовища і відповідальності, наповнення життя змістом; покращення роботи сенсорних систем, їх здатності до інтенсивної концентрації, розвиток чуттєвості до сигналів свого тіла, попередження і профілактика можливих хвороб, чуттєвості до своїх і чужих емоцій, розширення сприйняття і бачення естетичної картини природи; розкриття творчого потенціалу і розвиток емоційного інтелекту; соціальна інтеграція особистості; виховання терпимості; розвиток індивідуальної мови самовираження і конструктивного спілкування з природою.

Перспективними напрямками подальших досліджень виступають: визначення методів соціопрородно-ресурсної оцінки природних умов для кожного типу захворювань за напрямками: технологічний, психологічний та фізіологічний; для психологічної оцінки важливо враховувати емоційно-естетичний вплив ландшафту на людину, з'ясування значимості емоційного компоненту для зміцнення здоров'я дітей та молоді з обмеженнями життєдіяльності, ступеня доступності природних умов для дітей та молоді з різними захворюваннями.

Список використаної літератури

1. Жуков П.В. Социальные функции экологического туризма. Ленинградская область – территория экологического туризма: состояние и перспективы развития: монография. Санкт-Петербург: Ленинградский государственный университет им. А.С.Пушкина, 2018. С.45–51.
2. Колток Л., Чапля М. Технології природотерапії як засоби корекції здоров'я молодших школярів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 11, С.266-271.
3. Копытин А.И. Экопсихология, Экотерапия, Эко-Арт-Терапия: Теория и практика. *Зеленый журнал - Бюллетень ботанического сада Тверского государственного университета*. 2018. № 4. С.60–70.

4. Коренев Н.М. Инвалидность детей с хронической соматической патологией. Харьков: Основа, 2002. 212 с.
5. Межова Л.А., Летин А.Л., Луговская Л.А. Теория и практика организации инклюзивного туризма в России и зарубежом. *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 1-1. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=17354>
6. Малишевська І.А. Методика використання природотерапії як технології корекції здоров'я учнів початкової школи: монографія. Умань: Візаві, 2013. 162 с.
7. Наумцев Ю.В., Шарафиева Л.Р. Ландшафтная арт-терапия как инновационное направление программы психосоциальной реабилитации. *Вестник ТвГУ. Серия: Педагогика и психология*. 2014. Вып.4. С.68–82.
8. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
9. Кравченко О.О., Міщенко М.С., Левченко Н.В. та ін. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами: інноваційні технології природотерапії: монографія / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2020. 144 с.
10. Чистопольская К.А., Ениколопов С.Н., Николаев Е.Л., Семикин Г.И. Связь с природой: вклад в душевное благополучие. Перспективы психологической науки и практики: сборник статей Международной научно-практической конференции (Москва, 16 июня 2017 г.). Москва: Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Московский государственный университет дизайна и технологии», 2017. С.764–767.
11. Institute for the Future for the University of Phoenix Research Institute. Future Work Skills 2020. URL: <https://www.iftf.org/futureworkskills/>

References

1. Zhukov, P.V. (2018). *Sotsial'nyye funktsii ekologicheskogo turizma. Leningradskaya oblast' – territoriya ekologicheskogo turizma: sostoyaniye i perspektivy razvitiya*. Leningrad State University named after A.S.Pushkina. [in Russian].
2. Koltok, L., & Chaplya, M. (2015). *Tekhnologiyi pryrodoterapiyi yak zasoby korektsiyi zdorovya molodshykh shkolyariv* [Technologies of nature therapy as a means of correcting the health of primary school children]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk*, 11, 266–271. [in Ukrainian].
3. Kopytin, A.I. (2018). *Ekopsikhologiya, Ekoterapiya, Eko-Art-Terapiya: Teoriya i praktika* [Ecopychology, Eco-therapy, Eco-Art-Therapy: Theory and Practice.]. *Zelenyy zhurnal – Byulleten' botanicheskogo sada Tverskogo gosudarstvennogo universiteta*, 4, 60–70. [in Russian].
4. Korenev, N.M. (2002). *Invalidnost' detey s khronicheskoy somaticheskoy patologiyey* [Disability of children with chronic somatic pathology]. *Osnova*. [in Russian].
5. Mezhdova, L.A., Letin, A.L., & Lugovskaja, L.A. (2015). *Teoriya i praktika organizatsii inkluzivnogo turizma v Rossii i zarubezhom* [Theory and practice of inclusive tourism organizing in Russia and abroad]. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya*, 1-1. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=17354> [in Russian].
6. Malyshevskaya, I.A. (2013). *Metodyka vykorystannya pryrodoterapiyi yak tekhnologiyi korektsiyi zdorovya uchniv pochatkovoyi shkoly* [Methods of using nature therapy as a technology for correcting the health of primary school students]. *Vizavi*. [in Ukrainian].
7. Naumtsev, Yu.V. & Sharafyeva, L.R. (2014). *Landshaftnaya art-terapiya kak innovatsionnoye napravleniye programmy psikhosotsial'noy reabilitatsii* [Landscape art therapy as an innovative direction of the psychosocial rehabilitation programme]. *Vestnyk Tver State University. Series: Pedagogy and Psychology*, 4, 68–82. [in Russian].
8. Pro reabilitatsiyu osib z invalidnistyu v Ukrayini: Zakon Ukrayiny vid 06.10.2005. № 2961-IV. [On Rehabilitation of Persons with Disabilities in Ukraine: Law of Ukraine, October 6, 2005. № 2961-IV]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> [in Ukrainian].
9. Kravchenko, O.O., Mishchenko, M.S., & Levchenko, N.V. et al. (2020). *Sotsial'no-psykholohichna reabilitatsiya ditey ta molodi z osoblyvymy osvithnimy potrebamy: innovatsiyni tekhnologiyi pryrodoterapiyi* [Social-psychological rehabilitation of children and youth with special educational needs: innovative technologies of nature therapy]. *Vizavi*. [in Ukrainian].
10. Chistopol'skaya, K.A., Yenikolopov, S.N., Nikolayev, Ye.L., & Semikin, G.I. (2017). *Svyaz' s prirodoy: vklad v dushevnoye blagopoluchiy* [Connecting with nature: contributing to mental well-being]. In *Perspektivy psikhologicheskoy nauki i praktiki – Proceedings of International scientific-practical conference* (pp.764–767). *Federal'noye gosudarstvennoye byudzhethnoye obrazovatel'noye uchrezhdeniye vysshego obrazovaniya «Moskovskiy gosudarstvennyy universitet dizayna i tekhnologii»*. [in Russian].
11. Institute for the Future for the University of Phoenix Research Institute. (2011). *Future Work Skills 2020*. URL: <https://www.iftf.org/futureworkskills/>

Стаття надійшла до редакції 27.09.2020 р.
Стаття прийнята до друку 30.09.2020 р.

Kravchenko Oksana

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of Social Pedagogy and Social Work
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Uman, Ukraine

NATURE THERAPY AS AN INNOVATIVE TECHNOLOGY OF REHABILITATION OF CHILDREN AND YOUNG PEOPLE WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN CONDITIONS OF INCLUSIVE

Abstract. In the context of socio-economic, demographic and environmental challenges, the issue of socio-psychological rehabilitation of children and youth with special educational needs remains relevant. The severity of the issue is exacerbated by quarantine measures related to social exclusion and restrictions on access to educational and social services. An innovative service of comprehensive rehabilitation of people with disabilities is inclusive tourism, which includes a system of psychological and pedagogical, socio-educational, educational, correctional, physical culture and health activities in tourism, aimed at their comprehensive rehabilitation, rehabilitation and social integration for basic integration. social functions of personality, mental, physical and moral health, social status. The purpose of the article is to substantiate nature therapy as an effective technology of social and psychological rehabilitation of children and youth with special educational needs in the conditions of inclusive tourism. Research methods used: generalization of Ukrainian legislation in the field of education and social protection of vulnerable categories of citizens; conceptual and categorical analysis on the research topic; classification of the main types

of nature therapy; study of the best foreign and Ukrainian practices on introduction of innovative methods of rehabilitation by means of nature therapy which can be applied in the conditions of inclusive tourism. Communication with animate and inanimate nature allows to achieve the following goals in the socio-psychological rehabilitation of children and youth with OOP in the conditions of inclusive tourism: expansion of cognitive opportunities on the basis of complex, including sensory, worldview; integration of biological, mental and social factors to gain integrity, restore positive communication with the outside world and form a sense of security; strengthening the ability to preserve the natural environment and responsibility, filling life with meaning; improving the work of sensory systems, their ability to concentrate intensely, the development of sensitivity to the signals of your body, prevention and prevention of possible diseases, sensitivity to their own and others' emotions, expanding the perception and vision of the aesthetic picture of nature; disclosure of creative potential and development of emotional intelligence; social integration of the individual; education of tolerance; development of individual language of self-expression and constructive communication with nature.

Key words: inclusive tourism; nature therapy; children and youth; special educational needs; social and psychological rehabilitation.